

Egy eresztevényi asszony tudása betegségről és gyógyításról

A vizsgálat tárgya egy háromszéki falu, Eresztevény gyógyítóasszonyának, Badi Margitnak (özv. Badi Györgyné, szül. 1919. 08. 23.) a tudásanyaga: ebbe egyrészt betegségről szóló ismeretek, másrészt gyógyításra alkalmas módszerek tartoznak. A dolgozatban nemcsak a szövegkorpusz tartalmi aspektusaira figyelek, hanem tárgyalom azt is, hogy az ember hogyan értelmezi, milyen szempontok szerint tagolja saját tudását.

A gyűjtést 2000 júliusában végeztem az elsőéves terepgyakorlat során, amelynek témája a kalendárium jeles napjaihoz kötődő szokások voltak. Ezt fontosnak tartom kiemelni, mert a gyógyításra vonatkozó tudásanyag is szokásként került elő, a faluközösség hagyományként kezeli.

Eresztevény Sepsiszentgyörgy és Csernáton között fekszik, hivatalosan Maksához tartozik, de a falubeliek eresztevényinek tartják magukat. A falu kicsi, 150 lakosa van, többnyire öregek lakják. Iskola, kultúrotthon, gyógyszertár csak Maksán van, állandó lelkészük sincs, heti egy alkalommal „kiszáll” a maksai lelkész.

Az adatközlő személye

Badi Margitnál tett látogatásom nem volt véletlenszerű. A falubeliek irányítottak hozzá, azzal, hogy „sokat tud”, „sokat hallgatja a rádiót”, „nagy tudó Margit”. Tehát a falu hierarchiájában előkelő helyet foglal el tudásának köszönhetően. Tudása meghaladja a falusi ember átlagos tudását, kapcsolata van a magasabb kultúrával, a külvilággal. A közösség számára fontos a tudása, elismerik érte: „ő sokat tud, ő sokat tud mondani”. Talán az sem véletlen, hogy a „templom mellett lakik” – így irányítottak hozzá – tehát a vallásos centrumhoz közel, és mindez egy református faluban. Noha a falubeliek nem beszéltek arról, hogy

vallásos-e vagy sem, ezt külön nem emelték ki, de ő magát vallásosnak tartja.

A következőkben az adatközlő tudását a szakirodalom kínálta szempontok alapján tárgyalom, azt, hogy a magyar népi gyógyításról feltártak tükrében, miként értelmeződik tudása, hogyan épül be ezen általános gyakorlatba.

„A népi gyógyászat a paraszti gyógyító gyakorlat összefoglaló elnevezése a néprajzi szakirodalomban. Magában foglalja a betegségek eredetére (kóroktan), tüneteire (diagnosztika) és gyógyítására (terápia) vonatkozó hagyományokat. Vagyis a gyógyításhoz kapcsolódó tudásanyag kétrétegű: egyrészt az egyes betegségekről szóló ismereteket, másrészt a betegségek gyógyításához szükséges cselekvésre vonatkozó utasításokat tartalmazza.”¹ A gyűjtött anyagot is eszerint írom le: külön tárgyalom a betegséghez kapcsolódó ismereteket, ezt követően az ehhez kapcsolódó gyógy módokat.

A betegségről való tudása

Az eresztevényi gyógyítóasszony 27 betegséget nevezett meg, amire gyógymódokat is ismer, ezek a következők: köhögés, gyomorbetegség, gyomorgyulladás, fejfájás, rákos betegségek: végbélrák, aranyér; női betegségek: méhbetegségek, gennyes folyás, sárgaléfolyás, fehérlelfolyás, hülés; vesebetegségek: vesekő, gennyes vesegyulladás, vesemedence-gyulladás; láz, tüdőgyulladás, reuma, lábfájás, májbetegség, szívbetegség, vizeshasmenés, ficam, sümölcs, igézés és ijedtség.

A megnevezett betegségek mind a közvetlen környezetében fordultak elő, a legtöbb vele esett meg, így szerzett tudomást róluk. Bizonyos betegségeknek különböző változatát ismeri, ez is igazolja, hogy közvetlen szembesült velük. Az általa számon tartott kórformák tárházában található betegségek nem mindegyike azonosítható valamilyen, hivatalos orvostudomány nyilvántartotta betegséggel. Így például önálló betegségként tartja számon

¹ Grynaeus–Hoppál 1987. 725.

az ijedtséget, amelynek tünetei főleg kisgyereknél jelentkezhetnek. Erről a betegségről beszél a legtöbbet, kóroktani magyarázatot ad róla: „Azt mondják, hogy itt az én menyemnek, ennek az embernek, ez az én fiam, a felesége dőgözött az irodába, s mondom, örökké úgy fájtatta a szívit, úgy fájtatta, s kicsi leánka korába megijedett. Az apjáék verekedtek, s megijedett, s nem vitték sehova. Nem öntöttek ónot se neki, úgy elfogyott a szíve neki, hogy fiatalon meghalt. Mikor kérdeztem azt a doktornét, ugye Vilmuka miben halt meg ilyen pillanat alatt, s azt mondja, ezt még gyermekkorába megkapta ezt a betegséget. Ez a védőnő, ez a doktor mellett van, s azt mondja, hogy a szív elfogyott. Szívfogyatkozása vót. Ijedtségből szívfogyatkozása lesz.” A laikus szempontjából írja le a betegséget, a népi betegségszemlélet érvényesül itt, ami minden bajnak igyekszik megadni az okát. A laikus szemléletmód a diagnosztizálásban, a tünetek leírásában is követhető. Jellemző példája ennek az aranyér tüneteinek leírása: „a végbelin vannak azok a rügyek, azok a nem tudom mik, olyan rügyecskék, olyan bolondságok”.

A gyógyításról² való tudása

Az általa ismert betegségek közül a legtöbbet gyógynövényekkel gyógyít, mechanikai eljárást is ismer – a kificamodott végtag helyretételére. Bizonyos betegségekhez mágikus gyógymód szükséges-ezek a betegségek az ijedtség, sümölcs és igézés.

Badi Margitot a falu úgy emlegeti, mint, aki „összevissza buriánkodik”, folyton gyűjt, szed valamit a mezőn. Gyógynövényismerete szegényesnek is nevezhető, hiszen mindössze 10 gyógynövényt nevezett meg, de ezekkel a „buriánokkal” 23 betegséget tud gyógyítani.

² „A gyógyítás népi hagyományvilága a kultúra azon területe, ahol keveredik az empirián, a nemzedékek felhalmozott tapasztalatán alapuló gyógymódok a hiedelmek diktálta elképzelésekkel, a racionális az irracionálissal.” I. Hoppál 1990. 706.

Ezek a gyógynövények* a következők: *kék iringó*, *szezfűvirág* – *kamilla* (*Matricaria chamomilla*), *pulykafű*, *lilás virág* (orvosi zsálya – *Salvia officinalis*), *fentőfű* (mezei zsúrló – *Equisetum arvense*), *gyöngyvirág* (*Convallaria majalis*), *pásztortáska* (*Capsella bursa-pastoris*), *apróbojtorján* (közönséges párlófű – *Agrimonia eupatoria*), *gyöngyalja*, a sárga.

A gyógynövényismerete elmegy odáig, hogy számon tartja a szedés időpontját (pl. „mikor a szénafű a lábán van”), a szedés helyét (földeken, kaszáló, csemetés, kert, temető), a tárolás módját (pl. nem szabad a napon szárítani), és az alkalmazás módjait (szaglás, tea, gőzölés), bizonyos esetekben az adagolás módja is kötött (pl. kicsidenként, kortyonként szabad inni stb.).

Mágikus gyógymódot csak három betegsége nevezett meg: sümölcs, igézés, ijedtség.

A faluban főleg a sümölcselolvasó képességét értékeli: „ő sokat tud mondani, ő sümölcset is el tud olvasni”. A sümölcselolvasás – mint gyógyítási mód – ismerve a jó gyógyítónak. Különleges képesség kell hozzá, akárki nem tudja elolvasni: „Mi azt mondjuk, elolvassa, de nem tudjuk, mit csinál.” Olyan tudás, aminek az orvosok sincsenek birtokában: „Az én fiamnak, a kisebb fiamnak sok-sok sümölcs vót a fejibe, a haj között. Elvittem a doktorokhoz, s nem, nem tudták leszedni. Nem gyógyították. Egyszer mondom, gyere, menjünk el, mert az uramnak a testvére is el tudta venni, csak a meghalt. Gyere, menjünk el. Ő nem megy el, ő nem hiszi el. Aztán elment, s meggyőződött. Pár nap múlva a sümölcsek mind elmúltak.”

Még egy gyógyítóasszonyra emlékeznek, ő is tudta hogyan kell „sümölcset leszedni”: „A szalmabogot az öregasszony, volt itt egy vak öregasszony, úgy hitták Julis néni. Annak kellett kilenc ilyen bogocska, ne. A búzaszálnak a bogját elvágta, kilenc ilyen bogocska, ilyen röviden elvágta a bogját. S aztán ő avval mit csinált, mit nem, hókuszpókuszolt, de avval csinálta. S aztán el kellett dobja az, akinek csinálta eztet ő. Biza nem szabadott nézni, hanem, ahova eldobta, ment, s aztán elmúltott attól es [...] lúggal

* Nem sikerült minden növényt beazonosítani, ezért egyes növénynevek esetében elmarad az egyeztetés a tudományos terminusokkal.

megkerekítette őket, az az öregasszony. Az vak volt. Az én gyermekkoromba élt az az öregasszony, úgyhogy, az rég meghalt”.

A betegség jelképes eltávolításának egyik példája ez a módszer, „madárnak adás”-nak is nevezhető a „szélnek adás” megnevezés analógiájára. A számmágia is jelen van: három húsdarabbal kell bekenegetni a sümölcsöt, hogy a gyógyítás eredményes legyen.

Az ijedtség és igézés gyógyítási módjai: az önöntés és szenesvíz-készítés. Ezen praxisokról több elemzés is született már.³

A gyógyítás zárómozganata: a betegségből való kigyógyulás. Ezt B. M. nem írja le részletesen, de a folyamat megnevezésére, a gyógymód hatására huszonegy kifejezést használt: *megszüntet, véd, meggyógyít, megtakarít, kezel, elhajt, lehajt, csillapít, lecsendesít, megfordít, lezavar, megzavar, elosztat, elmegy, visszajed, visszapattan, visszamegy, visszacsattan, megöl, megvontat, és elizél.*

A népi gyógyító tudás ismerete szempontjából a szakirodalom⁴ különbséget tesz a köznépi tudással rendelkező személy (ált. minden családban volt valaki aki értett a gyógyfűvekhez, sebek ápolásához, szenesvíz elkészítéséhez) és a különleges tudású specialista (az orvosok hiánya termelte ki, minden vidéknek volt gyógyítója).

A B. M. beszélgetés során aktualizálódott tudása szűk körű, aránylag kevés betegséget és gyógymódot ismer. Ismeretei többnyire személyes jellegűek, bevallása szerint is csak a saját betegségeit gyógyítja, azonban szűk környezete szolgáltatásai miatt specialistaként tartja számon. Az ismert betegségek és gyógymódok jellege és száma, a különböző gyógymódok keveredése (ami főleg azzal magyarázható, hogy az asszony tudása nem egységes forrásból származik) valóban inkább a család szükségleteit ellátó, „búriánkodó” nagymamára emlékeztetnek. Azonban ez a tudás az orvos nélküli faluban specialistává emelte, társadalmi státussal ruházta fel. Szakértelméről összefog-

³ Az igézésről I. Balázs Lajos a jelen konferencián elhangzott előadásának szövegét, az ijedtség recens irodalmából. L. Komáromi 2001. 112–140.

⁴ L. Hoppál 1990. 714–716.

lalásképpen azt lehetne elmondani, hogy konkrét helyzetekben aktiválódó, a hivatalos orvostudományt kiegészítő jelleggel bír.

Az eddig leírtak egy egyén tudásanyagát a népi gyógyítás gyakorlatának szempontjából próbálták meghatározni. A következőkben ugyanazon tudás tagolódását egy szűkebb kontextus, a beszédhelyzet szempontjából elemzem.

A beszédhelyzet tanulságai

Hogy Badi Margit milyen tudással rendelkezik a betegségekről és a gyógyításról, nem gyógyító gyakorlatának megfigyeléséből következtettem, hanem egy beszélgetés során létrejött szöveg alapján. A beszélgetés tartalmi elemei mellett fontosnak tartom azon szövegelemek vizsgálatát, melyek az ember és tudása közötti kapcsolatról tanúskodnak.

Az adatközlő által említett és felvállalt tudáselemek lajstromát a gyűjtőhöz társított világkép (Kolozsvár, egyetemista = racionális gondolkodásmód) és szándék (diktafon, a beszélgetés rögzítése = nyilvánosság, esetleg rádióban való közvetítés) határozta meg. Ennek megfelelően első látogatásomkor ő maga indítványozta a beszélgetést a gyógymódokról, gyógynövényismeretével hozakodott elő. A beszédhelyzethez való igazodás kihatással volt a szövegek jellegére: tudását receptszerűen fogalmazta meg a beszerzés módjára, elkészítésére, tünetekre, gyógyulásra való tekintettel. A létrejött szövegek szándékoltan ismeretközlő jellegűek, melyekben az ismeretek igazságértékét különböző módon próbálja szavatolni. Az írásos kultúrára hivatkozik: „Ez a könyvbe is benne van, tessék megnézni”. Megjelöli tudásának eredetét: ismereteit több forrásból szerezte, innen-onnan szedte össze. Részben nagyanyjától, ahogy ő mondaná „nagyamámjától” örökölte. Gyakran hivatkozik rá: „nagyamáma es olyan vót, hogy értette”, tudásának empirikus értékét próbálja igazolni ezzel: „az öregasszony, nagyamámam örökké szedte, s mondta, elmagyarázta... Értett hezza, mert, ha valakinek meglett a buba ahogy hamarosan fusson, amíg bábaasszonyhoz jutnak. Megszülte a gyermeket, megfogta, hát ő kellett rendezze, na. Megszülettette a gyermeket, akkor nem voltak ilyen, hogy vitték bé”. Egy 90 esz-

tendős tiszteletesasszonyt jelöl meg forrásként, a patikusnét, öregasszonyokat: „ezt én itt tanultam az öregasszonyoktól... olyan idős asszonyok szedték, s én es szedtem, aztán azt mondják, hogy jó”. Ezek mind olyan személyek, akik életkoruknál, foglalkozásuknál fogva hivatottak arra, hogy az elmondottak igazságértékét szavatolják. A módszer hatékonyságát személyes tapasztalatai is igazolják: „Hát, én magamnak szedtem, mert én ebből, evvel gyógyítom magam.”

Az orvosi kezelés, a gyógyszer házi változataként mutatja be őket, mint ami a hivatalos kultúra racionális világmébének is megfelel. A precíz adagolás érvként szolgál az eljárások hasonlósága mellett: „Megcsinálom teának, s aztán úgy kortyonként iszom belőle, úgyhogy..., úgymint a penicillin injekciót, hogy kicsit kell adjanak, na, ez kortyonként lecsendesíti a lázzat, a tüdőgyulladást es megfordítsa”, „De azt se kell úgy egyfolytába inni, azt es csak úgy, mint a gyógyszert. Úgyhogy a gyógyszereket es ebből szinte csinálják.”

A falubeliek róla forgalmazott képére, tudásának előttem elhallgatott elemeire fény derült (l. a Nagy Gézával és Rozáliával folytatott beszélgetés részletét), ez újabb látogatásra biztatott további tudakozódás végett. Ez alkalommal a szakirodalomban mágikus gyógymódokként számon tartott módszerekre tereltem a szót. A közlést nem tagadta meg, viszont az előzőnél erőteljesebb védekezési apparátust működtetett.

Beszédét retorikailag úgy építette fel, hogy az eljárások racionalitását és vallásosságát igazolja. „Na ez a, ez nem babona, én nem tudom, aztán ez nem guruzsma vagy miféle, én nem tudom.” „Így három hótt szenet belevetnek keresztesen, Atyának, Fiúnak, Szentlélek istennek nevébe, s akkor, mikor ezt mondja, ez nem, ez nem babona. Nem afféle guruzsmás dolog.” „Ne ezt, még ezt tudtam. Na, ez se guruzsma. Avval csináltam, de nem igen jöttek ide, hogy rendezzem, de mondom, hogy az is erőssen jó, sokat ér”.

Ismereteit csak saját tapasztalataival legitimálta (kizárólag saját igényei végett sajátította el és tartotta észben), az interperszonális verifikáció lehetőségét eleve elutasítja: „Én magamnak csinálom, hogy én magamnak csinálom, nem akartam ugye, valaki bajba

essék, én magamnak megpróbáltam, s nagyon jó volt. Na, ez olyan, né, ez meggyógyítsa a vesét”, „Sokan megijednek, s jöttek hozzám es, de én nem foglalkozom, nekem nincsen, s ónom sincsen, s nem foglalkozom ilyesmikkel. Ezt, evvel a gyógyfüveket szedtem. Többet nem tudok.”

Mindezen megnyilvánulások erőteljes védekezési gesztusokként értendők, mint a beszélgetés végén kiderült: az adatközlő saját tudását racionálisként próbálja értelmezni, hogy elkerüljön bármilyen ütközést a gyűjtőnek tulajdonított világgéppel. Önigazoló, védekező gesztusainak háttérére saját maga derített fényt a második beszélgetés alkalmával, egy csernátoni masszírozóasszony történetével: „Soknak használt, még Bukurestiből, az Isten tudja honnat jöttek. Az öregasszonyt aztán valaki feljelentette, s akkor aztán ezért zavarogtak a doktorok valamit, hogy nem szabad kezeljen. Én nem tudom, én ezt szedem magamnak, de én másnak nem adtam soha belőle.”

A védekező mechanizmusok alapja a fentiek szerint a félelem attól, hogy az általa hasznosnak tartott praxisa egy idegen világgép által megkérdőjelezhető, kártékonynak nyilvánítható. Szövegét egy lehetséges (világától idegen) értelmezőapparátussal szemben építi fel, ennek hatására úgy tagolja tudását, hogy annak jótékony, és racionális voltáról meggyőzőn. Ezt módszereinek elmondható és elhallgatandó kategóriákba sorolásával próbálja elérni. A rákérdezés sem ingatja meg deffenzíváját, ugyanúgy megkísérli racionálisnak feltüntetni praktikáit, még akkor is, ha közösségnek tett szolgálatként nem vállalja tevékenységét (egyfajta félnyilvánosságot vállal).

A beszélgetés körülményeinek vizsgálata rávilágított a gyógyító és praxisának kapcsolatára: az egyén tudatában van annak, hogy bizonyos gyógyító eljárásai a hivatalos kultúra által forgalmazott világgép felől irracionálisnak minősülnek. Azonban legitimációs gesztusai éppen ezen ismeretek szükségességére, értékességére, aktív voltára mutatnak rá.

Szövegtár

Badi Margit
2000. 07. 09.

– Ez a kék iringó, ez a köhögést, s a mindenféle köhögést pillanatok alatt megszünteti. Meg kell főzni teának, először nem túl erősön, túl erősön nem kell megfőzni, hogy csak úgy gyengén, s akkor abból inni, akármilyen erősen köhög, megszünteti. Ez terem ott földeken, s ahol kaszáló van, s künn az a csemetés van. S azt akarom megmutatni, hogy itt még van egy olyan gyógyszer. Né, mennyi van itt (kinyitja a szoba sarkában levő szekrényt), ez a szegfűvirág, ez a gyomorbetegségnek való. Ez is valami. Ez, akinek fáj a feje, frissen leszedi, megszagolja, a fejfájást azonnal megszünteti. A szagjától. Ez olyan pulykafű, úgy mondják. Akkor ez a lila, ez olyan szép lilás virág is, de ugye inkább a temetőkbe van, ott nő meg. Onnat szedte le a tiszteletes úr, ezelőtt volt egy 90 esztendejes öregasszony, szedte, s megkérdeztem, hogy minek tetszik szedni, s azt mondja, hogy aszongya, hogy ez, fiam a rákos betegségeket is, aszongyam, véd, s elizéli. Hogyha véletlen végbélrákja van, vagy végbélin vannak azok a rügyek, azok a nem tudom mik. S akkor evvel meggőzőli, s még egy kicsi teát is főz belőle. S gőzlőt lehet belőle. Hát úgy, hogy ezt a füvet kicsi meleg vízbe megfőzi, s akkor az éjjelibe beléönti, s akkor arra réáül. S akkor még gyógyít sokféle szeszt, sokfélét gyógyít. A női betegségeket es gyógyítsa, ez a lila. Ez a könyvbe is benne van, tessék megnézni. Az, amelyik van, az, ami gyógyfüveket szedni lehet a mezőn, s azokat izéli. Ez annak es jó, hogy akinek, már mondom itt na, már fiatal, de ugye a méhbetegségeket, ha véletlen valami olyan folyása van, gennyes folyás, ami felcsipi az alsórészt, ezt es megtakarítsa, fehérlélfolyást. Mindent megszüntet, meggyógyít.

– Ezt hogy használják?

– Mondom, úgy, hogy gőzlőket csinálnak. Gőzlőkkel, de ez a lila olyan szép, olyan szép dolog, hogy. Ezt es oda lehet tenni, ebből is kell tenni belé, né. Ez, mi úgy mondjuk, szegfűvirág, de ez kamilla, kamilla. Ennek es jó szaga van. De itt szedtem az udvaron, tiszta helyből. Na, s ez a szívnek, ezeket szedtem. S

akkor még van, itt külön van nekem, ami a vesét kezeli. A vesét gyógyítsa. Na, ezeket szedtem. Hát, én magamnak szedtem, mert én ebből, evvel gyógyítom magam. Ez sentőfű, olyan, hogy ebből iszik, s elhajtja a követ a veséről, a követ elhajtja, a gennyes vesegyulladás, ez annak való. Ez benn ott, ez es a rétekbe terem. Né, olyan, mint a fenyőfa, tessék megnézni, olyan. Na, s egy ekkorát beléteszen az ember (felmutat egy szálat), elhajtja a követ, a gennyet lehajtja a veséről. Akkor ebből szoktam főzni, s ez elhajtja, lezavarja. Akkor, van ez a gyöngyvirág, szárított gyöngyvirág. Ez a lázat csillapítsa. Megcsinálok teának, s aztán úgy kortyonként iszom belőle, úgyhogy..., úgymint a penicillin injekciót, hogy kicsit kell adjanak, na, ez kortyonként lecsendesíti a lázzat, a tüdőgyulladást es megfordítsa.

– Honnan tetszett ezeket tanulni?

– Ezt én itt tanultam az öregasszonyoktól. Jöttek, aki... Nagymama es olyan volt, hogy értette, s olyan idős asszonyok szedték, s én es szedtem, aztán azt mondják, hogy jó. Próbáltam én magamon, hát én magamon szedek, én nem adok senkinek. Mert ugye van, aki... Mert nekem olyan kicsi nyugdíjam van, sokszor bizony nem tudok elmenni az orvoshoz. Úgy elmondom, ahogy van s azután ezeket rend főzöm, s ebből jövök helyre.

– Mások nem szoktak jönni ide tanácsért?

– Hát, szoktak jönni. Mondom, szedjetez tú es, megmutatom ezt, ezt. Megmutatom, ne menjetez, nézzétez meg, hol terem, s akkor öz szedikez, leszedikez ahajtez, de én nem szedem, én nem tudok menni, mert én nem tudok menni, mert én olyan... Ne, hogy megizzadtam azt a kicsi, csináltam ki, azt a hagymát.

– Régóta tetszik ezekkel foglalkozni?

– Hát én nem olyan rég, mert mán mondom, hogy a konyhán vótam, s főztem. S akkor azután dógoztem, es nem foglalkoztam ilyesmivel, nem járok sehova olyasmivel, hogy én gyógyítsak bármit. Ezt én saját magamnak szedtem, az öregasszony, nagymámám örökké szedte, s mondta, elmagyarázta, hogy fiam, né ez fentőfű, ez jó, mert lezavarja a követ, aszongya, s lezavarja a gennyes vesegyulladást, lezavarja azt es, letisztítsa. De azt se kell úgy egyfolytába inni, azt es csak úgy, mint a gyógyszeret. Úgyhogy a gyógyszereket es ebből szinte csinálják. A gyöngyvirágot es

előre nem is ízleltem, mondom, nem lehet majdnem, de azt mondta nagymámám, hogy amikor ez a gyöngyvirágból nem szabad sokat, csak egy kicsit tenni a teába, s ez olyan, mint a lázcsillapító, nem es lehet mindig orvoshoz futni. Tőle tanultam, a nagymámámtól. Értett hezza, mert, ha valakinek meglett a buba ahogy hamarosan fusson, amíg bábaasszonyhoz jutnak. Megszülte a gyermeket, megfogta, hát ő kellett rendezze, na. Megszülettette a gyermeket, akkor nem voltak ilyen, hogy vitték bé, most már béviszik Szentgyörgyre. (megszakad)

– Ezt a lilát csak akkor szedi az ember, mikor még a szénafű a lábán van. Ezt a lilát es onnan szedtem. Én szedek magamnak örökké, nekem van.

Nagy Géza, 74 éves, Nagy Rozália, 73 éves
2000. 07. 10.

NG: Akkor ezt a fentőfűvet főzi.

NR: Ő sokat hozott nekem, összevissza buriánkodik (Badi Margit). Ő sokat tud, ő sokat tud mondani.

NG: Az öregasszony, s akkor ő magának es csinálja.

NR: Ő saját magának, a vesének, s mindennek saját magának csinálja.

NG: A vesét tisztítsa.

NR: Ő sokat tud mondani, ő sümölcsöt el tud olvasni.

– S, még milyen betegséghez ért?

NG: A gyermekeknek, ha megijednek, hát onot önt. Megmelegíti a tűzbe az onot, s megönti az onot, s ki megmutassa, hogy mitől ijedt meg.

– És a sümölcsöt, elolvassa?

NR: Mi azt mondjuk elolvassa, de nem tudjuk, mit csinál.

NG: Hát, volt nekem egy néném, s az es eltudta. Kellett vigyen, akinek vót, kilenc szalmabogocskát, ilyen a búzának mikor, most aratás...

NR: Az én fiamnak, a kisebb fiamnak sok-sok sümölcs vót a fejibe, a haj között. Elvittem a doktorokhoz, s nem, nem tudták leszedni.

NG: Nem gyógyították.

NR: Egyszer mondom, gyere, menjünk el, mert az uramnak a testvére is el tudta venni, csak a meghalt. Gyere, menjünk el – ő nem megy el, ő nem hiszi el. Aztán elment, s meggyőződött. Pár nap múlva a sümölcsök mind elmúltak.

– Hogy volt a szalmaboggal?

NG: A szalmabogot az öregasszony, volt itt egy vak öregasszony, úgy hítták, Julis néni. Annak kellett kilenc ilyen bogocska, ne. A búzaszálnak a bogját elvágta, kilencven bogocska, ilyen röviden elvágta a bogját. S aztán ő avval mit csinált, mit nem, hókuszpókuszolt, de avval csinálta. S aztán azt el kellett dobja az, akinek csinálta eztet ő. Bízva nem szabadott nézni, hanem, ahova eldobta ment, s aztán elmúltott attól es. Az öregasszony.

– S a Margit néni, mit csinál?

NG: Ő nem csinál egyebet, elolvassa, szóval, ő tudja, mit kell mondani.

Badi Margit

2000. 07. 10.

– Göztlőt csinálni, s akkor abba, mondom a göztlő, az a legfontosabb, mert jó az izének, kinek fehérlérfolyása van, a hülésből megkapja. Nőknek. S akkor kinek, ugye sárgalérfolyása van, bocsánat, hogy mondom. Az, az inkább gennyes, s az felcsípi. S ezt es, ezt mondta nekem a tiszteletes asszony, hogy, fiam, ez arra es jó, úgylahogy tőlem már sokan kérdezték, hogy hát ilyent hogy lehetne szedni. Reaönteni a fővővizet, s akkor felgőzöli. Olyan jó nekem, mert leültem a mezőn a földre, olyan erősen hasogatott, alig tudtam. Haza, hamar egy-kettő, s melegítettem a vizet, s öntöttem rea, s olyan jól megszűntette, hogy nem kellett fussak, hogy menjek orvoshoz, mert ugye megszűntette. Mert még Szentgyötgyre bémenni, s a doktornak is szégyelli az ember mondani. Ilyen izé betegségem volt, az a gyomorgyuladás. Gyomorgyuladás, mert mondom, ugye ez a fentőfű, ez a gyomromnak ugye. Most már meg kell mutassam aztat, na, de. Ez a fentőfű ez annak jó, mondom, hogy a vese meggennyesedik, vagy vesemedence-gyuladásom van, akkor én úgy szoktam csinálni. Én magamnak csinálom, hogy én magam-

nak csinálom, nem akartam ugye, valaki bajba essék, én magamnak megpróbáltam, s nagyon jó volt. Na, ez olyan, né, ez meggyógyítsa a vesét. Ebből lehet vinni izét es, ha nem. S a kollektívbe bément oda, s az estálló mögül, a széna közül szedte esze, s szedt, meg használtam, hát akkor háború vót, nem vót doktor, nem vót hova menni, s akkor ott mind erőssen beteg vótam, s vesegennyézésem es vót, s kő. S amikor ezt megfőztük, kezdtem inni, úgy az az apró kavicskák, úgy az éjjelibe, úgy kopogtak belé, s megnéztük, s pontosan a, jó vót. Tehát elhajtotta, ez elhajtotta.

– Az az öregasszony ki volt?

– Az az öregasszony már meghalt, már rég volt. Csíki volt a fehérszék, s az izélte, mondta, hogy nagyon jók. S aztán azt mondta, szedjem le a gyöngyvirágot, én ott a kertbe leszedtem. Ahol nem a nap süt, ott kell megszáritani. S akkor azt mondta, hogy amikor a fentőfüvet főzöm, akkor tegyek belé egy szálacskát, ilyent. Sokat nem, mert ez ugye erős. Egy szálát, s akkor aztán megfőzni, s erősen el, megzavarja a követ, lezavarja. (megszakad)

– Az az aranyeret, s akkor lesz olyan rügyecskék, olyan bolondságok.

– Olyan, mint a sümölcs?

– Úgy, olyanok. S akkor letakarítsa azt es, eloszlassa. De én tudom, amikor próbáltam, hogy gőzöltem, hát a végbelemen tényleg nekem es, mert a gyermekszülésbe megkaptam volt azt a, azt az aranyeret. S olyan nagy fájdalmam vót az a, vót valami kenőcs, ilyen sötét, az a hermanszál, de ez többet ér, mert az mind így, né, így dógozott, mindig így, s mintha marta volna, mintha rágta volna, s mintha nyüzsgött valami. S akkor azóta örökké, jó órába mondván legyen, hogy meggőzöltem magamat, hát eloslottak azok a rügyek a végbelemből. Egyebet nem tudtam. Azt, amikor sok sümölcs lesz valakinek a kezire, itt vót egy öregasszony megint, a keze hátán sok vót, vagy tíz darab, aprócskák. S nagyobbak, már nőttek, s azt mondtam Kelemenné asszonnak, az a patikusné vót, az es meg van mán halva, azt mondta nekem, fiam, azt kell csinálni, aszongya, hogy tiszta friss húst, avval a tiszta friss hússal, három darabocskára hússal meg kell súrolni ott azt a sümölcsöt, s akkor azt mondta, hogy ki kell menni

a sásra, vagy valamilyen olyan helyré, hogy a madarak vigyék el. Na ez a, ez nem babona, én nem tudom, aztán ez nem guruzsma vagy miféle, én nem tudom. S megcsináltam a gyermeknek, hát mind elment a keziről. S úgy szidták, hogy: „Sümölcsös, sümölcsös”, pont a jobb kezín vót, Szépmézön van, Alpárka. S azt mondja, hogy jaj, istenem, aszongya, nagymáma valamit csináljon neki, mert aszongya, mert szidnak, sümölcsös, sümölcsös, azt mondják. Na, mondom, menj haza, s szépen csináljátok meg, magyarázom. Aztán, hát egyszer azt mondja, elmentek mind. Elmentek azt mondja! (nevet). A húst megették a madarak, s elvitték. Szóval ilyen vót, na ez vót, egyéb tudományt nem tudok, csak ezt. Csinálják sokan az izét, a vizet megvetik. Így három hótt szenet belevetnek keresztesen, Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevébe, s akkor, mikor ezt mondja, ez nem, ez nem babona. Nem afféle guruzsmás dolog. S akkor oztán a gyermeket megigézí, s akkor helyrejő.

– S az ónos?

– Az ónos az az, ott ő es csinálta, izé, Emma. Az olyan, hogy a gyermeknek megöntik az ónot, mikor megíjed valamítől, s kiesik az ón, az es a kalányba, ahogy megolvasszuk, s az es amikor a fejire reateszik a gyermeknek azt a vizet, azt, van egy olyan, egy litres üvegbe víz van, patakvíz, s abból merítnek, s akkor azt az ónot megolvasszák, s akkor, amikor öntik belé a fejt le kell takarni, hogy ugye nehogy el ____ (valaki bejön, a szót nem lehet érteni). S akkor a keresztesen, így kell beleönteni, hogy Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevibe, amikor azt mondja, Istennek nevibe, akkor beleloccsantsa, s a nagyot licssen, s a gyermek visszaijed. De aztán elmenyen oda az a szerteszejjel, s kiesik, hogy mitől íjedt meg, kígyó, kiesik a kígyó, kiesik a bárány! Kiesik rendesen az állat, mindenféle kiesik. A forma. Aki tudja, aki által tudja vizsgálni, ez Emma. Ez es öntötte. Azt mondta az onokájának mgöntötte vót, s kiesett a teheny. Na, ilyen bolondságok. S a kígyó, s a televízióban meg volt a kígyó, s megijesztette, mert úgy mondták, hogy a kígyó kiesett benne. A televízióban látta a gyermek, s megíjedett, s akkor az es jó, hát, ha nem a szív elfogy.

– Elfogy, hogy?

– Azt mondják, hogy itt az én menyemnek, ennek az embernek, ez a fiam, a felesége dógózott az irodába, s mondom, örökké úgy fájtatta a szívit, úgy fájtatta, s kicsi leánka korába megijedett. Az apjáék verekedtek, s megijedett, s nem vitték sehova. Nem öntöttek őnot se neki, úgy elfogyott a szíve neki, hogy fiatalon meghalt. Mikor kérdeztem azt a doktornét, hogy, ugye Vilmuka miben halt meg ilyen pillanat alatt, s azt mondja, ezt még gyermekkorába megkapta ezt a betegséget. Ez a védőnő, ez a doktor mellett van, s azt mondja, hogy a szív elfogyott. Szívfyogatykozása vót. Ijedtségből szívfyogatykozása lesz. Ne, ez az ónöntés az, na növényeket nem kell önteni, csak azt az ónt. Sokan megijednek, s jöttek hozzám es, de én nem foglalkozom, nekem nincsen, s ónom sincsen, s nem foglalkozom ilyesmikkel. Ezt, evvel a gyógyfüveket szedtem. Többet nem tudok. (megszakad)

– Az az inacska egymásra reaszökik, amikor leszökik, vagy valami olyasmi, s akkor hamar reamegyen, s akkor meg szoktam én finoman kenni, így megkenem. S mikor húzom a hüvelykújjamat végig, pattog az az ín, s akkor már tudom, hogy a másakra rea van szökve. S akkor azt szappanos vízzel így visszakenetem, és akkor aztán így a lábújjait, így megmozgatom, addig így, hogy a visszapattan. Helyrejön, nem kell gipszet tegyenek. Mikor megfícamodik, úgy. Ha a keze, nekem a kezem, ugye, mert sokat kellett mossak, ugye sok gyermek vót, egyöt gyermek vót, s négy fiúcska, s mondom így csavartam a gunyát, s reament egymásra. Vót egy öregasszony, s akkor odamentem, s nekem ő visszakente, ha nem, még gipszbe kellett tenni. Addig kenegette szappanos vízzel, hogy nem kellett gipszbe tenni a kezemet. Erre jó, s a lábak es ettől helyrejönnek, ha így megfícamodik, mert az az inacska felmászik a másakra, felcsattan, felszökik, s akkor, ha visszakeneti puhán, finomul az ember, akkor szépen... Addig, amíg nem pattog az az ín, addig kell kenni. S akkor, amikor már nem pattog, már helyre van, vissza van menve. Ne ezt, még ezt tudtam. Na, ez se guruzsma. Avval csináltam, de nem igen jöttek ide, hogy rendezzem, de mondom, hogy az is erőssen jó, sokat ér. (megszakad)

– A rákosdaganatra jó, a baktériumokat megöli, s akinek végbélrákja van. Azt mondják, azért élsz olyan sokáig, kúrálod

magadat, azt mondják, én azért élek sokáig. Én mondom, hát megpróbáltam, csináltam, s éreztem, hogy jó, s akkor csak folytattam, s élek még, na. Elég nagy időt éltem, pedig én elég nehézségen mentem keresztül, árva leán vótam, úgy nőtem fel. (megszakad)

– Akkor a pásztortáska, na az a lábaknak, megvontassa. Ez is jó, ez, amikor vizes hasmenése van valakinek. (keresgél) Na, magyarázzam el. Ez a májnak, ez a hosszukó, e pedig a gyomornak, mikor hasmenést kap, vizes hasmenést kap, akkor megiszik egy jó litret belőle, s megszünteti rögtön az ízét. A hasmenést.

– Mi a neve ennek?

– Én nem is tudom, hogy mondják neki. Az a sárga. Ez a májnak, na, a tanítónő ettől jött helyre. Szedték itt a csemetésbe, az ura szedte ezeket örökké, né. S a májat kezeli meg ez. S ez a sárga, ez a vizes hasmenést. Ezeket én ittam, mert szinte meghaltam.

– A májnak valónak mi a neve?

– Apróbojtorján. Ezt is teának, akkor a máját megkezelte, úgy-hogy az asszonka él, a mája helyrejött. Szedték teának, s én is megláttam, s aztán én is szedtem. S akkor ez a vizes hasmenésnek is teának. Ez, amikor vizes hasmenést kap, úgyhogy ömlik a víz, azonnal, ha nem viszik be a kórházba, akkor beléhal. Ebből főz, egy jó litret megfőz, s úgy keserűen issza kicsidenként. S aztán megszünteti azonnal. Én ettől jöttem helyre, nem kellett kórházba menjek. De ez a vizes hasmenés ugye, ha nem menyen kórházba, hát vége van. Kell adják neki azt a perfúziót, s azt a sósvizet, meg ilyesmit. De ez megszünteti, s másképpen is isszák a teát.

– A pásztortáska mire jó?

– A pásztortáska, az lábra. Úgy, mikor vontassa, fáj a lába vagy reumája van, hát megvontassa. Azt a pásztortáskát megfőzi, s abba a lébe megvontassa a lábát. Ez arra való. A lábát abba áztassa meg, annak a pásztortáskának a levibe. Ezeket ismerem még. Aztán egyebet nem tudok. (megszakad)

– Az ott hátgerinc elhajlik-e vagy mi, valamit emel, s az. S akkor az öregasszony vittek mentek oda fel többen. De aztán az pénzér dógozott, az ugye azt mondják. Lefektette, s akkor reatér-

gyelt. Hasra lefektette, s akkor reatértyelt, s ott addig ízélte a térgyivel, s addig. S akkor aztán kenegette, s visszacsattant a izé, a hátgerince a helyire. Soknak használt, még Bukurestiből, az Isten tudja honnat jöttek. Az öregasszonyt aztán valaki feljelentette, s akkor aztán ezért zavarogtak a doktorok valamit, hogy nem szabad kezeljen. Én nem tudom, én ezt szedem magamnak, de én másnak nem adtam soha belőle.

Irodalom

GRYNAEUS Tamás – HOPPÁL Mihály

1987 *Népi gyógyászat* címszó. In: Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 3. kötet, 725–727.

HOPPÁL Mihály

1990 *Népi gyógyítás*. In: Uő. (szerk.): *Magyar Néprajz*. VII. Budapest, 693–724.

KOMÁROMI Tünde

2001 *Az ijedtség*. In: Czégényi D. – Keszeg V. (szerk.): *Emberek, szövegek, hiedelmek*. Kolozsvár, 112–140.